

Viite Opetusministeriön lausuntopyyntö 1. 3. 2007
Asia Tekijänoikeuden suuntaviivoista

Suomen kirjastoseura ry ja Finlands svenska biblioteksörening rf esittävät tässä yleisiä näkökohtia tekijänoikeudesta kirjastotoiminnan kannalta. Painopiste on yleisten kirjastojen toimintaedellytyksissä. Kirjastotoiminnan muiden alojen puolesta annetaan lausuntoja erikseen.

Kirjastotoiminta tekijänoikeuden puitteissa

Eurooppalainen kirjastoinstituutio on nykyisessä merkityksessään syntynyt kirjapainotaidon myötä. Myös tekijänoikeus kopiointi- ja levitysoikeutena on tullut tarpeelliseksi samasta syystä. Kirjastotoiminta perustuu samanlaiseen logiikkaan ja samoihin käsitteisiin kuin tekijänoikeuskin. **Kirjasto** määritellään teknisessä mielessä laitokseksi, joka **ostaa teoskappaleita ja lainaa niitä tai antaa muuten tilapäisesti käytettäväksi yleisölle. Teoskappaleista muodostetaan kokoelmia**, joita säilytetään pitkiäkin aikoja ja joita on mahdollista säilyttää rajoittamattoman kauan. Kokoelman muodostaminen on kirjastoa määrittelevä tekijä. Tekijänoikeus on määräaikainen, mutta aika on niin pitkä, ettei se merkittävästi helpota muuta kirjastotoimintaa kuin hyvin vanhoja aineistoja säilyttävää.

Kirjastotoiminta oli tekijänoikeudellisesti suhteellisen ongelmatonta, kuten tekijänoikeuksien hallinta muutenkin, niin kauan kuin teoskappaleiden valmistaminen oli teknisesti hankalaa ja mahdollista vain erityisissä tehtaissa. **Kirjastojen luonteeseen kuuluu, että ne eivät lisää olemassa olevien teoskappaleiden määrää.** Kun teoskappaleiden lukumäärän kontrollointi on käynyt vaikeaksi, ongelmat eivät ole mitenkään erityisesti kirjastotoiminnan ongelmia vaan tekijänoikeuksien valvonnan ongelmia yleensä.

Kirjastokokoelma voi olla olemassa myös virtuaalisesti niin, että se koostuu tarvittaessa käytettävissä olevista teoksista. Teoskappaleiden lukumäärää vastaava kokoelman suuruuden rajoitus pitää silloin saada aikaan teknisesti niin, että samaa teosta voidaan lukea tai kuunnella enintään määrätyltä määrältä lukuasemia.

Kun tiedollis-sivistykselliseltä ja kulttuuriselta kannalta on välttämätöntä edelleen ylläpitää kaupallista tarjontaa laajempia ja vanhempia teosko-

koelmia myös muiden kuin auktorisoitujen tieteenharjoittajien saatavilla, näihin ongelmiin on löydettävä ratkaisuja.

Mikäli tekijänoikeuksia yleensä kyetään valvomaan omaksutun logiikan mukaan, **myös kirjastotoiminta on mahdollista ja tarpeellista.**

Käyttäjän käsite

Tekijänoikeudellisessa kielenkäytössä käyttäjällä tarkoitetaan yleensä sitä, joka **käyttää teosta koskevia oikeuksia.** Kirjastoissa käytöllä ymmärretään **teoskappaleiden käyttöä** siihen tarkoitukseen, jota varten ne on valmistettu. Keskustelumuistiassa tällaista käyttäjää sanotaan kuluttajaksi. Termi sopii vain teoskappaleiden kaupalliseen levitykseen.

Tavoitteet

Kirjasto määrittää edelleen laitokseksi, joka ostaa teoskappaleita, muodostaa niistä kokoelmia ja välittää niitä edelleen yleisölle niin, että teoskappaleiden määrä ei lisäänty.

Kirjastolaitos on pyrittävä säilyttämään nykyisen kaltaisena sivistyslaitoksena myös sähköisen viestinnän maailmassa periaatteessa samalla tavoin kuin painoviestinnän oloissa. Toiminta on tehtävä mahdolliseksi tekijänoikeuslain nojalla niin, että teosten käyttöoikeudet ja oikeus liittää teokset pysyvästi kirjastokokoelmiin voidaan ostaa suoraan tekijältä tai tuottajalta taikka kollektiivisesti lisenssisopimuksin.

Erilaisten **tallenteiden elinajan jatkaminen** on voitava turvata senkin jälkeen, kun ne ovat menettäneet kaupallisen kiinnostavuutensa eikä tuottaja huolehdi niiden saatavuudesta. Tätä mahdollisuutta ei analogisen viestinnän oloissa ole ollut. Säilyvyyden turvaamiseksi kopioituja teoksia tulee voida käyttää laajemmin kuin tieteellisen tutkimuksen tarpeisiin. Teoksia on voitava käyttää myös telemaattisesti, ettei niiden lukeminen, katseleminen tai kuunteleminen edellytä kirjastoon menemistä. Sillä on laajassa ja harvaan asutussa maassa suuri merkitys.

Teoskappaleiden valmistus teosten säilyvyyden turvaamiseksi on lain nojalla mahdollista, mutta kopioita saa käyttää vain kirjastossa. Missä määrin teoskappaleiden käyttömahdollisuuksia voidaan lisenssisopimuksin laajentaa, on parhaillaan selvittävänä.

Ostettujen fyysisten teoskappaleiden etäkäytöstä ilman kopiointimahdollisuutta voitaneen sopia vain oston yhteydessä.

Tietoverkossa olevien tai muuten telemaattisesti välitettävien teosten käyttö kirjastoissa ja kirjaston ostaman luvan nojalla asiakkaiden kotona on mahdollista siinä määrin kuin tällaista aineistoa on kaupallisesti tarjolla. Toistaiseksi tarjonta on pientä. Ongelmaksi saattaa muodostua myös pysyväisluonteisen, jatkuvasti käytettävissä olevan kokoelman muodostaminen tällaisista teoksista.

Muita näkökohtia

Keskustelumuistiossa pidetään **sopimuslisenssiä** hyvänä pohjoismaisena keksintönä, joka on herättänyt kiinnostusta muissakin maissa, ja jota kannattaisi kehittää. Suomen kirjastoseura yhtyy tähän näkemykseen ja toivoo, että sopimuslisenssiä voitaisiin vastedeskin käyttää täydentämään teosten käyttömahdollisuuksia kirjastoissa.

Kysymys 87, s. 41: Tulisiko äänitteiden kirjastolainaukselle säätää karenssi-aika?

Kirjastoseuran mielestä ei pitäisi säätää, koska äänitteiden luvaton levitys tapahtuu pääasiassa Internetin kautta. Piraattiaänitteiden tuotannossa kirjastoilla ei ole mitään merkitystä.

Mahdollisuus **teettää yksityiseen käyttöön tuleva kopio** on otettu lakiin v. 1980 tasa-arvosyistä, koska harvalla oli kopiokone helposti käytettävissään. Kirjastot hankkivat kopiokoneita, joita myös yleisö saa käyttää. Asiakkaat ovat enimmäkseen itse ottaneet kolikkokoneilla kopioita lehtiartikkeleista ja kirjojen yksittäisistä sivuista. Kysymys on tehostetusta muistiinpanojen tekemisestä omaan käyttöön.

Terveellä järjellä on ajateltu, että virkailijan asiakkaalle ottama kopio on lain sallimaa kopion teettämistä. Se ei perustu muistiossa mainittuun offensiiviseen oikeuteen saada kopio teetetyksi vaan siihen, että kirjasto sen vapaaehtoisesti pyynnöstä tekee. Asiakas voisi tehdä saman lainaamalla teoskappaleen ja menemällä johonkin liikkeeseen teettämään haluamistaan sivuista kopion. Lopputulos olisi sama. Periaatteessa samanlainen kopionsaanti voi tapahtua toisella paikkakunnalla olevasta kirjastosta, josta henkilö voi sen tilata. Kirjastonkäyttäjien kannalta olisi toivottavaa, että yksityisen kopion teettäminen myös kirjastoissa voitaisiin katsoa sallituksi ilman tekniikkarajoitusta. Oikeudenhaltijoiden kannalta haitta ei olisi suuri, kun musiikki- ja elokuvateokset on laissa suljettu teettämismahdollisuuden ulkopuolelle.

Tekijänoikeushallinto

Suomen kirjastoseura ry ja Finlands biblioteksförening rf haluavat tuoda tässä yhteydessä esiin kantansa tekijänoikeushallintoon. Kirjastoseurat kannattavat tekijänoikeudellisen hallinnon säilyttämistä opetusministeriön alaisuudessa. Opetusministeriön rooli kirjastoalan kehittämisessä on keskeinen, myös kirjastoalaa koskevien tekijänoikeuksien osalta.

Kirjastoalankin valtionhallinto on opetusministeriössä, jossa on kokonaisnäkemys siitä, mitkä asiat vaikuttavat kirjastotoimintaan tulevaisuudessa. Tekijänoikeudet ovat niistä tärkeimpiä. Turvataksemme kirjastoille kohtuulliset toimintaedellytykset, on nähtävä myös kansalaisen, kirjastopalvelujen käyttäjän asema suhteessa tekijän tai oikeudenomistajan

oikeuksiin. Kirjastojen perustehtävänä on edistää vapaata tiedonsaantia ja samalla vahvistaa demokratiaa.

Helsingissä 29.5.2007

Suomen kirjastoseuran hallituksen puolesta

TARJA CRONBERG

Tarja Cronberg
puheenjohtaja

Sinikka Sipilä
toiminnanjohtaja

Finlands svenska biblioteksförening rf:n hallituksen puolesta

RINGA SANDELIN

Ringa Sandelin
ordförande